До великого міста підступали червоні. Білогвардійці сквапно тікали на південь. На вокзалі розпачливі гудки тоскно рвали вечірнє повітря. Паніка... На рейках стояли безконечні поїзди, чекаючи паровозів і машиністів. Полохливо метушилися між вагонами постаті з клунками, чемоданами, кошиками, де-не-де виринали офіцерські шинелі, поспішали гладкі чоловіки в хутрах — на станції було напружено й лячно.

З міста приїздили нові й нові візники, військові вози, автомобілі: з них вилазили огрядні заклопотані жінки, офіцери, урядовці, крамарі і бігли мерщій на перон шукати своїх вагонів.

Але місць у вагонах не вистачало, ніхто не знав, коли рушить поїзд, біля вагонів лаялись, кляли когось, нарешті якось умощувалися і знов метушилися.

А тим часом на вокзалі, на пероні, по вагонах ширилися полохливі чутки. Казали, що червоні нестримно наступають, що їхні передні частини вже за десять верст від міста, що в самому місті сподіваються повстання, що залога зовсім непевна, що штаб, комендатура й генерал Невєров давно вже виїхали, що лишатись на вокзалі далі небезпечно. Все це ще більше наганяло паніку, жах і безладдя.

Офіцери бігали до начальника вокзалу, в депо, вимагали паровозів, погрожували револьверами, але це мало помагало. В депо було тільки шість непопсованих паровозів, на яких машиністи неохоче й мляво розводили пару, але й ті були призначені везти харч, гармати й снаряди. Офіцери, бажаючи, насамперед, вирядити свої родини в безпечні місця, бігли знову до коменданта, вимагали паровозів з найближчих станцій, але кожний новий паровоз чіпляли до військових ешелонів, і обурені пасажири, здіймаючи гармидер, бігли до першого ж поїзда, що рушав на південь, а дехто з одчаю кидав своє майно, стрибав на східці і отак виїздив.

Кочегар Каплуненко проминув останню хату робітничої колонії залізничників і вийшов на рейки. Далеко перед ним мигтіли вечірні вогні міста; над містом снувався синій туман, а праворуч у зарослому бур'яном тупику видовжилися сумною чорною процесією старі зіпсовані паровози, їх було безліч. Наче чавунні мерці, вони стояли мовчазні і нерухомі. Каплуненкові здавалось, що вже ніколи ці паровози не зрушать з місця, і їхній бадьорий посвист не розбудить зморений сон робітничої колонії. Від того йому стало сумно, і його сірі очі скорботно дивилися в млу.

— А втім, хай розвалюється все! Не наше воно...— відкинув уїдливі думки Каплуненко й, махнувши рукою, пішов до депо. Сьогодні він виходив на свою чергу їхати з поїздом. Але, коли він пройшов уздовж станції до депо, його раптом вразила нагла метушня евакуації й навантажені поїзди.

— Вивозять!..

Денікінці вивозять награбоване добро, і він, робітник, мусить їм допомагати... Каплуненко винувато глянув на ешелони, знайомі вантажні пакгаузи і нерішуче зупинився. Його збудив насмішкуватий голос слюсаря Понома-ренка:

— А що, Петре, далеко везтимеш буржуїв? Каплуненко сердито буркнув:

— Віз би ти сам їх! — і пішов до депо. Услід йому ще раз долетіли Пономаренкові слова:

— Вези, вези, та тільки щоб аж у саме Чорне море!.. Коли Каплуненко ввійшов у велику, закурену будівлю

депо, на нього війнуло знайомим запахом мастила, пороху й пари. Три паровози були вже напоготові й сердито сопіли. За півгодини вони вирушать.

"Чи будуть вони тут коли-небудь ще?" — подумав Каплуненко.

— Припікає, брате, панам! — сказав, підійшовши, машиніст Мотузка. — Диви, як тікають. Кажуть, завтра наче й "товариші" вже прийдуть... Ех, неохота мені їхати оце!

Хтось прибіг з телеграфу:

— Товариші! Всі апарати знімають. Один тільки й лишили для зв'язку.

Робітники обурилися.

— Це що ж таке?.. Грабувати! А нам же з чим працювати?

Каплуненко спохмурнів. Приском опекло йому мозок.

"Невже я буду вивозити буржуям наше добро? Воно — наше, ми працювали коло нього десятки років!.."

Але враз засвітилася ясна чітка думка:

"Не дати!.. Нізащо! І ці шість паровозів повинні лишитися тут".

Каплуненко зібрав до гурту робітників і розповів їм про свій задум.

—. Мій паровоз пустити під три чорти — в поворотне коло. Захарастити паровозом вихід, а тоді стоятимуть й інші. Ану берись, хлопці!

Миттю кинулися робітники повертати перед депо коло і поставили його так, що паровоз, вийшовши з дверей депо, мусив зірватися з рейок просто в яму.

Каплуненко наполіг на довге металеве рушило і пустив чорну могутню машину в рух. Паровоз гордовито засопів і повагом поїхав.

Каплуненко на ходу зіскочив з паровоза й на мить зупинився. Йому кортіло глянути ще раз на цю слухняну, рідну машину, яка ось зараз покалічиться в колі, щоб своїми ранами врятувати решту п'ять паровозів від дені-кінських рук.

Робітники вже розбіглися врозтіч, коли паровоз, нічого не передчуваючи, викотив із дверей депо свої передні колеса і... Каплуненкові востаннє мигнуло в очах біле число 273, потім паровоз з грюкотом зірвався в яму, а позаду, наче відломившись, випнувся вгору його тендер. Далі все застелила густа пара.

Вітер свистів Каплуненкові в ушах, бив у лице, кудись тікали будинки, станційні вогні, а він біг без пам'яті геть від депо.

Через півгодини комендант станції, сповіщаючи телефоном про аварію в депо, благав допомогти. П'ять паровозів, готових везти перелякану буржуазію, стояли, важко дихаючи, в депо, але їм годі було вийти. Перекинутий шостий паровоз загородив їм на кілька днів дорогу, і вони спантеличено дивилися вогнями засвічених ліхтарів на перекинутого товариша.

Вночі на станції виразно було чути далеку канонаду червоних гармат...

З того часу минуло кілька років. Багатьох колишніх товаришів не долічив голова завкому спілки залізничників Каплуненко на загальних зборах робітників, присвячених Жовтневій річниці. Немає вже машиніста Мотузки: він загинув на панцирнику під Перекопом; немає Пономаренка, що його замучили бандити, коли він збирав хліб на селі для міста... І пекуча туга огортає Каплуненкове серце, коли він дивиться на знайомі стіни робітничого клубу, де немає і ніколи не буде сміливих борців,

таких близьких, дорогих товаришів. Відкриваючи збори, Каплуненко перемагає хвилювання й каже зворушеним тремтячим голосом:

— Насамперед, товариші, я пропоную вшанувати пам'ять тих, що загинули за наше діло... яких немає між нами...

Робітники тихо встають, і по залі розливаються урочисті акорди жалібного маршу...

— їх безліч, що вмерли по різних кутках нашої республіки за кращу будучину, але наше діло тепер міцне. Ми перемогли на незліченних фронтах нашого озброєного ворога й-почали 'будувати наше мирне, творче, трудове життя,— каже Каплуненко, і його слова, тверді, як криця, розлітаються по залі й відлунюють у серцях слухачів.

— Ударна бригада нашого депо взялася позачергово відремонтувати старий паровоз і подарувати його на

Жовтневу річницю нашій республіці. Паровоз відремонтовано. Хай же мчить він тепер по радянській землі до капіталістичних кордонів і покаже нашим потойбічним братам, як ми працюємо по-соціалістичному, по-більшовицькому!..

Гучні оплески зриваються з місць, і виповнюють усю залу, наче сюди влетіли тисячі голубів; робітники підводяться з місць. Від могутніх звуків "Інтернаціонала" дрижать у вікнах шибки і стає тісно в залі. Ось кілька душ підняло Каплуненка і з криками радості виносять його надвір; за ним виходить і ввесь робітничий натовп.

У морозному вечірньому повітрі стиха лопотять червоні прапори й розсипаються слова якогось промовця. Звідусіль сунуть до трибуни, що коло рейок, нові групи робітників, їхні жінки, діти, збоку стоїть підшефна червоноармійська частина.

Раптом знову зринають у повітрі хвилі "Інтернаціонала"— це до трибуни під'їздить щойно відремонтований паровоз. Попереду бовваніє на ньому велика п'ятикутна зірка. Вичищений, пофарбований, могутній, він стиха підходить до станції; на тендері в нього сидять діти з дитячого будинку залізничників, а під ними кричать золотою смугою великі літери на червоному полотнищі:

Ми путь землі покажем нову, Царем всесвіту буде труд!

Робітники вп'ялися очима в це дитя своєї наполегливої праці. Воно належить однаково всім. Кожний уклав туди свій піт, своє старання.

— Дивись, лишень, який видався!

— Гладкий, нічого не скажеш!..

— А глянь-но: за буржуїв не краще як ми робили. Наш паровоз не поступиться перед буржуйськими.

— Та куди там буржуйським! Дай нам добре стати на ноги — не такого ще зробимо!..

Весело й радісно гуторять поміж себе робітники, а паровоз, порівнявшись із натовпом, зупиняється. З вікна його висувається секретар райпарткому й каже промову, а паровоз уже обступили робітники, жінки, малеча дряпається на східці. Старі й молоді любовно оглядають кожну гайку, кожний гвинтик, і,в їхніх очах світиться любов і перемога, і наче самі хочуть вихопитися з уст слова: — Наш! Наш паровоз!..

Каплуненко гордовито дивиться на стрункy статуру могутнього локомотива. Ось проминули перед ним передні маленькі колеса, циліндр, далі велике колесо, тендер... І нараз очі Каплуненка— спинилися на трьох цифрах: № 273. Щось промайнуло йому в пам'яті на

мить і зникло. Він напружив думку, пильно подивився на цифри і пригадав. Паровоз 273! Це він! Він, той самий... Йому хотілося схопити в обійми великий корпус машини й притулити до своїх грудей старого металевого товариша. В нестямній радості він скочив^на приступки й замахав до натовпу кепкою:

-1 — Товариші! Та це ж той самий 273, що врятував нам дев'ятнадцятого року п'ять паровозів! Від генералів. Він самий і є!..

Нова хвиля оплесків зірвалась над паровозом і в ній потонули Каплуненкові слова. Та він уже нічого не чув і не бачив. Він тільки знав, що стоїть на приступках його, паровоза 273, і цей паровоз йому рідний, як дитина, як давня, неповоротна молодість... Каплуненко ніжно пестив долонею його металеві поручні, а з очей покотилася одна важка стареча сльоза.

Ось скінчився мітинг і стрункими рядами проходить комсомол. Молоді голоси лунко співають:

Наш паровоз, вперед лети,

В комуні нам зупинка...

І пісня лине через станційні будинки, семафор, водокачку до перших зірок вечірнього синього неба. Проходять жінки, робітники, червоноармійці. Десь поблискують зелені вогні стрілок, і над вокзалом горить червона зірка. Повагом, немов пишаючись своєю силою, відремонтований паровоз їде в депо, і довго ще в очах миготять його блискучі боки й долітає прощальний протяжний гудок.

Уже розійшовся натовп і здалека долинали лише приглушені звуки маршу, горів, сяяв вогнями новий, збудований торік великий будинок вокзалу, а Каплуненко все ще стояв на одному місці й мовчки дивився на депо, де зник у темному здоровенному отворі паровоз.

І здавалося йому, немов допіру він зустрів старого вірного друга і згадали вони вдвох минувшину. Згадали, як працювали колись і як боролись ті, що їх уже немає між ними... Все згадали. І від того було і сумно і радісно...

Відкілясь востаннє долетіли до Каплуненка тонкі голоси піонерського загону:

Ми діти тих, хто виступав

До бою з ворогами,

Свій паровоз він покидав

І йшов на барикади...

І тоді ще раз Каплуненко стиха проказав до себе: "Паровоз 273!.." Проказав і усміхнувся. Насунув на брови кепку й рушив до залізничного клубу.

1933